

УДК 94(477.84)(=162.1):323.15»1989/2017»

Володимир Ткач

ОРГАНІЗАЦІЯ НАЦІОНАЛЬНО-КУЛЬТУРНОГО ЖИТТЯ ПОЛЯКІВ ЧОРТКІВЩИНИ У 1989–2017 РР.

Українська держава гарантує право кожної етнічної групи на вільний розвиток національної культури. Для забезпечення культурно-освітніх потреб поляків у Чортківському районі утворено 11 релігійних громад та 2 національних товариства. При Чортківській школі № 6 діє польська суботня школа.

Ключові слова: населення, національна структура, перепис населення, Україна, Республіка Польща.

Основною метою відродження римо-католицьких громад є забезпечення духовних потреб поляків району, а національно-культурні товариства розширили можливості польської громади краю через освіту, культуру та збереження національної самобутності.

Наша увага зосереджена на відродженні римо-католицьких громад та становленні національно-культурних товариств Чортківського району, які стали організаційними осередками відродження полонійного руху.

У дослідженні розглядаються тенденції основних напрямків діяльності національно-культурних товариств та проводиться прогноз щодо подальшого розвитку польської громади району.

Мета – виявити тенденції та закономірності етнонаціональних процесів, що мають вплив на розвиток польської громади у Чортківському районі.

У статті аналізується діяльність польської громади Чортківського району Тернопільської області. Аналіз дає змогу дослідити демографічні і соціально-економічні характеристики, які мають вплив на формування польської громади. У дослідженні значна увага приділяється діяльності польських національно-культурних товариств району.

За останні роки кількість поляків в Тернопільській області помітно скоротилася: з 6704 осіб у 1989 р. (всесоюзний перепис населення) [7, с. 3] – до 3856 осіб у 2001 р. (всеукраїнський перепис населення) [8, с. 3]. У відсотковому співвідношенні польська громада Тернопільської області скоротилась на 42,48 %. Ця тенденція збереглася і для досліджуваного Чортківського району, де чисельність поляків зменшилася на 247 осіб: з 563 у 1989 р. – до 316 у 2001 р., що склало зменшення на 43,87 %. Як бачимо, темпи скорочення польського населення району вищі від середнього показника по області. Щодо структури польського населення району, у розподілі місто-село – дещо переважає сільське населення.

Зі здобуттям незалежності України, поляки отримали можливість повноцінного культурно-історичного розвитку, адже наша держава з перших днів свого існування гарантувала усім народам, що її населяли, збереження національної самобутності, вільного віросповідання та розвитку мов національних меншин.

Польське духовне відродження в Чортківському районі розпочалося з організації релігійної громади при костелі Святого Станіслава у Чорткові (опікувався організаційними питаннями єпископ Маркіян Трофим'як) [10, с. 1]. У подальшому відновлено католицькі храми ще у десяти селах району [9, с. 2]. Мережу релігійних громад Чортківського району подано у таблиці.

№ з/п	Назва населеного пункту	Релігійна громада	Дата реєстрації статуту
1.	м. Чортків	РКЦ	25.08.1991 р.
2.	с. Білобожниця	РКЦ	22.04.1993 р.
3.	с. Семаквіці	РКЦ	25.08.1991 р.
4.	с. Залісся	РКЦ	06.12.1991 р.
5.	с. Хомяківка	РКЦ	25.08.1991 р.
6.	с. Пробіжна	РКЦ	25.08.1991 р.
7.	с. Ридодуби	РКЦ	25.08.1991 р.
8.	с. Білий Потік	РКЦ	25.08.1991 р.
9.	с. Шманьківці	РКЦ	06.12.1991 р.
10.	с. Ягільниця	РКЦ	06.12.1991 р.
11.	с. Переходи	РКЦ	13.02.2001 р.

Поряд із громадами в Чорткові, діють два римо-католицькі монастирі – монастир згромадження сестер святого Домініка у Чорткові (жіночий) та чоловічий монастир домініканського ордену в м. Чортків.

За ініціативи місцевої учительки Марії Пустельник, для забезпечення культурно-освітніх потреб польської спільноти Чортківщини, у 1993 р. зареєстровано Польсько-українське культурно-освітнє товариство імені Адама Міцкевича, а в 2014 р. у Чорткові утворено громадську організацію «Центр культури і мови польської» (керівник – Іванців Наталія Романівна). З 1999 р. офіційного статусу набула місцева суботня школа польської мови. Вихованці якої беруть активну участь у різних конкурсах з популяризації польської культури. Так, 2003 р. учениця школи Ірина Брунда у Варшаві, на конкурсі молодих поетів, отримала найвищу нагороду – «Золотого Шершня» за власні три вірші. Цей конкурс проводила організація «Молоді Полонія».

За роки роботи досить помітною є географія контактів польських товариств Чортківщини. Так, у листопаді 2004 р. до Чорткова завітав вїйт ґміни Корчина (біля Кросно) Ян Зих [13, с. 5]. А вже наступного товариство із польськими друзями провели акцію «Збережи життя дитині», де зібрано кошти на лікування місцевого учня Миколи Чупуна.

У 2010 р. учениця суботньої школи Олена Промчук отримала диплом III-го ступеня на конкурсі молодих читців. Того ж року учениця школи Ілона Поселюжна здобуває на цьому ж конкурсі I місце й отримала в подарунок нетбук. У 2011 р. учениця суботньої школи Ілона Поселюжна отримала I місце у середній віковій групі на конкурсі «Креси» [1, с.5]. У 2012 р. учень цієї ж школи Василь Брода здобув I місце в молодшій віковій групі.

Завдяки давнім контактам голови польсько-українського культурно-освітнього товариства імені Адама Міцкевича Марії Пустельник, учні суботньої школи та члени товариства мали змогу проводити щолітні канікули у Польщі, де могли глибше пізнавати мову, культуру і традиції Польщі. Географія виїздів різноманітна, починаючи від Кам'яної, Івоніча, Мичковців, до наступних кілька виїздів у Краків, у Варшаву [12, с. 5]. Учні брали участь у культурно-освітній програмі, профінансованій Міністерством культури Польщі у Месціску біля Познані.

Значну увагу польські організації приділяють збереженню польських могил. Так, у рамках акції «Могили прадіда врятуй від забуття», до Чорткова приїхала делегація з міста Явожина-Шльонська на чолі з бургомістром Гжегожем Гжегожевічем [11, с. 5]. Учнівську молодь очолювали учителі Анна Рись, Веслав Дибель та Даріуш Любер. Польські активісти Чортківщини намагаються розвивати в Україні полонійні традиції. Так, у січні 2016 р. на базі суботньої школи проведено захід з оплатком, ламанням хліба [2, с. 4]. У гостях у поляків перебував міський голова Чорткова Володимир Шматько.

Польсько-українське культурно-освітнє товариство активно співпрацює з Чортківською молодіжною громадською організацією «Ініціатива». Разом з нею у 2010 р. в Чорткові організовано і проведено фестиваль міжнародного партнерства «Дружба без кордонів» [16, с. 5]. На цей фестиваль приїхали делегації і мистецькі колективи з багатьох польських партнерських міст: Корчини, Завадського і Добродзена.

Важливою віхою історії товариства і школи є соціально-благодійна діяльність і допомога дітям з особливими потребами. Стараннями Польсько-українського культурно-освітнього товариства зорганізовано збір грошей для вихованців Чортківського районного громадського об'єднання батьків дітей-інвалідів «Лебедята» [6, с. 4]. Це було можливе завдяки жертвності і доброзичливості директора приватної гімназії ґміни Роги Підкарпатського воєводства та його дружини: подружжя Яна та Анни Доленговських.

Уже доброю традицією в суботній школі став приїзд на свято Миколая гостей із Польщі. У грудні 2014 р. прибула делегація з партнерського міста Ополя, група харцерів (скаутів – примітка автора) на чолі з керівником загону Міхалом Венгляжом [3, с. 5]. У важких погодних умовах вони долають по 700 кілометрів у два боки, щоб організувати свято.

У 2016 р. до Чорткова завітав драматичний театр товариства імені Александра Фредо «Fredreum» [14]. Польські гості показали чортківчанам прем'єру «Pierwsza lepsza», яка тепло була зустрінута місцевою публікою.

Ряд заходів проведено в Чорткові новоутвореним «Центром культури і мови польської». У квітні 2017 р. в місті пройшов конкурс декламаторів віршів Яна Бжехви [5], де були долучені читці із Копичинець та Залісців. Організатори нагородили учасників цінними подарунками від генерального консульства Республіки Польщі у Луцьку.

У жовтні цього ж року в Чорткові проведено наукову конференцію «В обороні незалежності на східних землях Речі Посполитої в 1918–1944 рр.» [4]. У науковому зібранні взяли участь науковці з Польщі та Львова.

Щороку польські товариства відзначають День незалежності Польщі. У 2017 р. Польсько-українське культурно-освітнє товариство імені Адама Міцкевича на святкування запросило гостей

із «Надзбручанського товариства польської культури і мови» на чолі із Іваном Пейком [15]. На заході учні обох районів декламували вірші та виконували польські класичні твори.

Підводячи підсумки діяльності польської спільноти Чортківщини, ми бачимо, що в районі за останні роки діяльність польських організованих об'єднань набула ознак системності та високого організаційного рівня. До усіх заходів, що проводяться в районі залучаються гості з Польщі (географія обширна), а чи представники місцевих органів влади. Чортківський район за останні роки став регіональним центром для польських організацій з сусідніх районів.

Щороку місцеві активісти урізноманітнюють заходи та змістовне наповнення матеріалу. Запорукою тому є навчання польської молоді в університетах Польщі, яка повернулася на Чортківщину. Прослідковується обернена пропорція – число мешканців польської національності зменшується, а активність місцевих організацій зростає. Можливо, це можна пояснити активною допомогою польських урядових і неурядових організацій, які активно залучають молодь з України (в тому числі і українського походження) до пізнання польської культури та заохочують вивчення польської мови.

Список використаних джерел

1. Брунда І. Грунтовні знання – запорука перемоги! // Чортківський вісник. 2001. 2 вересня. № 34(187). С. 5. 2. Брунда І. Коли ділишся оплатком і душею – знаходиш щирого друга // Чортківський вісник. 2016. 15 січня. № 01(400). С. 4. 3. Брунда І. Польсько-українська приязнь багато років поспіль під егідою Святого Миколая // Чортківський вісник. 2014. 19 грудня. № 48(348). С. 5. 4. Іванців Н. У Чорткові відбулася конференція істориків // Волинський монітор. URL: <http://www.monitor-press.com/ua/extensions/s5-tab-show/5970-1953.html> (дата звернення: 12.10.2017). 5. Іванців Н. У Чорткові діти декламували поезію Яна Бжехви // Волинський монітор. URL: <http://www.monitor-press.com/ua/extensions/s5-tab-show/5466-18410.html> (дата звернення: 27.04.2017). 6. Іванців О. Шість років партнерства і дружби/І плюс. 2010. 27 травня. № 18(224). С. 4. 7. Інформація Головного управління статистики у Тернопільській області. Розподіл постійного населення польської національності за рідною мовою по районах, містах та селищах міського типу (за даними перепису населення 1989 року). №11-05/89 ПІ від 01.12.2017 р. 3 с. 8. Інформація Головного управління статистики у Тернопільській області. Розподіл постійного населення польської національності за рідною мовою по районах та містах (за даними Всеукраїнського перепису населення 1989 року). №11-05/90 ПІ від 01.12.2017 р. 3 с. 9. Інформація Управління з питань внутрішньої політики, релігій та національностей Тернопільської обласної державної адміністрації. №01-634/01-12 від 06.12.2017 р. 2 с. 10. Оліх А. Маркіян Трофим'як відзначив ювілей // Волинський монітор: 2017. URL:<http://www.monitor-press.com/ua/extensions/statti-ua/5453-18343.html> (дата звернення: 25.04.2017). 11. Петренко Г. Друзі з Польщі у Чорткові // Голос народу. 2015. 7 серпня. № 30 (8527). С. 5. 12. Петренко Г. Подорож, що залишається в серцях назавжди // Чортківський вісник. 2015. 10 липня. № 24(373). С. 5. 13. Погорецький В. «Простіть – і надасться вам...» // Голос народу. 2005. 7 жовтня. № 41(8009). С. 5. 14. Полянська М. До Чорткова завітали актори найстаршого в Польщі театру//Волинський монітор: електрон. версія газ. 2016. URL:<http://www.monitor-press.com/ua/extensions/s5-tab-show/4885-171028.html> (дата звернення: 19.10.2016). 15. Пустельник М. Спільне свято: поляки Чорткова та Гусятини разом відзначили День Незалежності Польщі//Волинський монітор: 2017. URL: <http://www.monitor-press.com/ua/extensions/s5-tab-show/6076-19731.html> (дата звернення: 16.11.2017). 16. Чех М., Брунда І. Незмінний вірний друг і соратник – Польща. Візит Західних друзів зі шляхетними намірами та День Незалежності Польщі у Чорткові // Чортківський вісник. 2016. 18 листопада. № 45(444). С. 5.

References

1. Brunda I. Hruntoivni znannya – zaporuka peremohy! [Subtle Knowledge - The Key to Victory!]. Chortkivs'kyu visnyk. 2001. 2 veresnya. # 34(187). S. 5. 2. Brunda I. Koly dilyshsya oplatkom i dusheyu – znakhodysh shchyroho druha [When you share the pay and soul - you find a true friend]. Chortkivs'kyu visnyk. 2016. 15 sichnya. # 01(400). S. 4. 3. Brunda I. Pol's'ko-ukrayins'ka pryvazn' bahato rokov pospil' pid ehidoiu Svyatoho Mykolaya [Polish-Ukrainian affiliation for many years under the auspices of St. Nicholas]. Chortkivs'kyu visnyk. 2014. 19 hrudnya. # 48(348). S. 5. 4. Ivantsiv N. U Chortkovi vidbulasya konferentsiya istorykiv [In the Chortkiv conference of historians]. Volyns'kyu monitor. URL: <http://www.monitor-press.com/ua/extensions/s5-tab-show/5970-1953.html> (data zvernennya: 12.10.2017). 5. Ivantsiv N. U Chortkovi dity deklamuvaly poeziyu Yana Bzhekhvy [In Chortkiv, children recited poetry by Jan Bedzheni]. Volyns'kyu monitor. URL: <http://www.monitor-press.com/ua/extensions/s5-tab-show/5466-18410.html> (data zvernennya: 27.04.2017). 6. Ivantsiv O. Shist' rokov partnerstva i druzhby [Six years of partnership and friendship]. I plyus. 2010. 27 travnya. # 18(224). S. 4. 7. Informatsiya Holovnoho upravlinnya statystyky u Ternopil's'kiy oblasti. Rozpodil postynoho naseleण्या pol's'koyi natsional'nosti za ridnoyu movoyu po rayonakh, mistakh ta selyshchakh mis'koho typu (za danymy perepysu naseleण्या 1989 roku). #11-05/89 PI vid 01.12.2017 r. 3 s. 8. Informatsiya Holovnoho upravlinnya statystyky u Ternopil's'kiy oblasti. Rozpodil postynoho naseleण्या pol's'koyi natsional'nosti za ridnoyu movoyu po rayonakh ta mistakh (za danymy Vseukrayins'koho perepysu naseleण्या 1989 roku). #11-05/90 PI vid 01.12.2017 r. 3 s. 9. Informatsiya Upravlinnya z pytan' vnutrishn'oyi polityky, relihiy ta natsional'nostey Ternopil's'koyi oblasnoyi derzhavnoyi administratsiyi. #01-634/01-12 vid 06.12.2017 r. 2 s. 10. Olikh A. Markiyan Trofymyak vidznachyv yuviley [Markian Trofymyak celebrated the anniversary]. Volyns'kyu monitor: 2017. URL:<http://www.monitor-press.com/ua/extensions/statti-ua/5453-18343.html>

(data zvernennya: 25.04.2017). 11. Petrenko H. Druzi z Pol'shchi u Chortkovi [Friends from Poland in Chortkiv]. Holos narodu. 2015. 7 serpnia. # 30 (8527). S. 5. 12. Petrenko H. Podorozh, shcho zalysheyet'sya v sertsyakh nazavzhdy [Traveling in the hearts forever]. Chortkivs'kyi visnyk. 2015. 10 lytnya. # 24(373). S. 5. 13. Pohorets'kyi V. «Prostit' – i nadast'sya vam...» [«Forgive me - and give you ...»]. Holos narodu. 2005. 7 zhovtnya. # 41(8009). S. 5. 14. Polyans'ka M. Do Chortkova zavitaly aktory naystarshoho v Pol'shchi teatru [To Chortkiv came the actors of the oldest theater in Poland]. Volyns'kyi monitor: elektron. versiya haz. 2016. URL:<http://www.monitor-press.com/ua/extensions/s5-tab-show/4885-171028.html> (data zvernennya: 19.10.2016). 15. Pustel'nyk M. Spil'ne svyato: polyaky Chortkova ta Husyatyna razom vidznachyly Den' Nezalezhnosti Pol'shchi [Joint celebration: Poles Chortkiv and Gusyatin together celebrated the Independence Day of Poland]. Volyns'kyi monitor: 2017. URL: <http://www.monitor-press.com/ua/extensions/s5-tab-show/6076-19731.html> (data zvernennya: 16.11.2017). 16. Chekh M., Brunda I. Nezminnyy virnyy druh i soratnyk – Pol'shcha. Vizyt Zakhidnykh druživ zi shlyakhetnymy namiramy ta Den' Nezalezhnosti Pol'shchi u Chortkovi [The unchanging faithful friend and associate - Poland. Visit of Western friends with noble intentions and the Independence Day of Poland in Chortkiv]. Chortkivs'kyi visnyk. 2016. 18 lystopada. # 45(444). S. 5.

Volodymyr Tkach

POLES OF CHORTKIV REGION IN 1989–2017 ASSOCIATION OF NATIONAL-CULTURAL LIFE: ACHIEVEMENTS AND PROSPECTS.

The Ukrainian state guarantees the right of every ethnic group for the free development of the national culture. In order to provide the cultural and educational needs of the Poles in the Chortkiv district, 11 religious communities and 2 national association were formed. At the Chortkiv school number 6 there is a Polish Saturday school.

Key words: population, national structure, population census, Ukraine, Republic of Poland.

УДК 39 (092) (477)

Леся Костюк

ТРАНСФОРМАЦІЯ ЙОРДАНСЬКОЇ ОБРЯДОВОСТІ СХІДНИХ ГАЛИЧАН ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ ХХ – ПОЧАТКУ ХХІ СТ.

У статті на основі свідчень численних інформаторів авторка подає характеристику йорданської обрядовості, її структурних елементів та основних традицій святкування. Розкриває локальні особливості та визначає їх місце в загальноукраїнських традиціях. Показує, що збереглося і що відновлюється у другій половині ХХ – початку ХХІ ст.

Ключові слова: Східна Галичина, «голодна кутя», мале водосвяття, щедрування, дівочі гадання.

На сучасному етапі наша держава дбає про збереження духовності та культурно-обрядової спадщини власного народу. Саме тому від часу здобуття Україною незалежності розпочався новий етап розвитку етнографії, котрий характеризується посиленою увагою до духовної культури нашого народу та звичаєвості його етнографічних груп. Зазвичай це стосується традиційної календарної обрядовості східних галичан, оскільки ця територія упродовж багатолітньої історії зазнавала чужих впливів, проте місцеві жителі дотепер дотримуються звичаїв і традицій своїх предків. Зауважимо, що мешканцям регіону притаманні своєрідні звичаї та традиції. Це стосується насамперед йорданської обрядовості, котра дивує своїми неперевершеними самотніми традиціями та обрядами, котрі збереглися до нашого часу та несуть інформацію про минуле.

Метою статті є комплексне дослідження йорданської обрядовості східних галичан другої половини ХХ – початку ХХІ століття із врахуванням динаміки світоглядних позицій мешканців регіону, зумовленої впливом глобалізаційних процесів сучасного соціуму. Реалізація зазначеної мети передбачає розв'язання низки завдань: методом польового дослідження зібрати й опрацювати етнографічні матеріали у мешканців Східної Галичини (жителів чи уродженців Золочівського, Перемишлянського, Буського, Бродівського районів Львівської області), простежити та дати оцінку локальній специфіці йорданських обрядів східних галичан у системі загальноукраїнських традицій.

Порушена проблема знайшла відображення у студіях істориків та етнографів. Окремі аспекти цього питання висвітлено у працях таких науковців, як Р. Кирчів [1], К. Сосенко [2], І. Салабай [3], котрі подають загальну характеристику йорданської обрядовості українців, проте лише поверхово згадують про досліджувану територію.

Важливі та цікаві відомості про йорданську обрядовість подають інформатори [4–14]. Цінність їхніх свідчень полягає в тому, що ці люди неодноразово були учасниками обрядів малого та великого Водосвяття, щедрування, освячення жител, хрещенських ворожін тощо.